

BOSH PIYOZNI “QIZIL NUR” NAVINING TAVSIFI

Xurramov Ulug‘bek Xolmamatovich*Toshkent davlat agrar universiteti “Sabzavotchilik va
issiqxona xo‘jaligini tashkil etish” kafedrasi professor, q.x.f.d.*sabkonf-22@mail.ru**Hayitbayev Doniyor Komiljon o‘g‘li***Qoraqolpog‘iston qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti
“Dehqonchilik, qishloq xo‘jaligi ekinlari seleksiyasi va urug‘chiligi” kafedrasi
mustaqil izlanuvchisi*

Annotation: *In the article, using samples from the world collection of onions, high-yielding promising lines were selected, and economically valuable traits were studied. In the process of studying selected lines and conducting scientific research, the variety "Kyzyl Nur" was created, and the economically valuable traits of the new variety were highlighted.*

Key words: *Variety sample, plant, harvest, seedling, seed, marketable product, onion bulb.*

Kirish

Bosh piyoz (*Allium cepa* L.) — sabzavot ekinlarining bir pallalilar sinfiga mansub bo‘lib, piyozgullilar (Liliaceae) oilasining *Allium* avlodiga kiradi. Piyozning boshi hamda yashil barglari yil davomida oziq-ovqat sifatida iste‘mol qilinadi. Uning kimyoviy tarkibida oqsillar (1,7–2,5%), shakar moddalar, efir moylari, vitaminlar, fermentlar, shuningdek, kalsiy va fosfor tuzlari mavjud.

Piyoz tarkibidagi efir moylari unga o‘ziga xos hid va achchiq ta‘m beradi. Oddiy bosh piyoz efir moylari miqdoriga qarab quyidagi uch toifaga bo‘linadi:

1. Achchiq navlar — efir moylari miqdori yuqori bo‘lib, 1 kg mahsulotda 0,5 g dan ortiqni tashkil etadi.
2. Yarim achchiq navlar — 1 kg piyozda efir moylari miqdori 0,3–0,5 g oralig‘ida bo‘ladi.
3. Chuchuk navlar — 1 kg mahsulot tarkibida efir moylari 0,3 g dan kam bo‘ladi.

O‘zbekiston sharoitida urug‘dan yetishtiriladigan bosh piyoz ikki yillik o‘simlik bo‘lib, birinchi yili yirik piyoz boshi hosil qiladi, ikkinchi yili esa undan gultayoq o‘sib chiqadi, gullaydi va urug‘ hosil qiladi.

Bosh piyoz sovuqqa chidamli o‘simlik hisoblanadi. Urug‘lari 3–5 °C haroratda nish urishni boshlaydi va shu haroratda o‘sishi davom etadi. Uning normal o‘sishi va rivojlanishi uchun eng qulay harorat 18–28 °C oralig‘ida bo‘ladi. Unib chiqqan nihollari 2–3 °C gacha bo‘lgan sovuqqa bardosh bera oladi, pishgan piyoz boshchalari esa qisqa muddatli 10–12 °C sovuqqa ham dosh beradi. Muzlab, keyinchalik asta-

sekin erigan piyozlar hayot faoliyatini saqlab qoladi. Piyoz barglari esa 6–7 °C gacha bo‘lgan sovuqqa chidamlilik ko‘rsatadi. [1.].

Tajriba uslublar. Dala tajribalarini o‘tkazishda “Методика Государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур” (Moskva, 1975), “Изучение и поддержание мировой коллекции капусты” (VIR, 1988), B.J.Azimov., B.B.Azimovlarning «Sabzavotchilik, polizchilik va kartoshkachilikda tajribalar o‘tkazish metodikasi» uslubiy qo‘llanmalar asosida Toshkent davlat agrar universiteti qoshida qishloq xo‘jaligi Axborot-maslahat markazi (Extension center) ning o‘quv tajriba maydonida olib borildi. [2; 3; 4.].

Tajriba natijalari. Bosh piyoz (*Allium cepa* L.)ning Qizil nur navi ertapishar navi. Analitik seleksiya usulidan foydalangan holda jahon kolleksiyasi nav namunalaridan ajratib olingan namunadan yakka tanlash orqali yaratilgan.

Ekish muddatlari: Turli ekish muddatlarda (erta bahorda - fevral oxiri martning boshlarida; yoz-kuzda -avgust-sentabrda)da ochiq dalaga ko‘chatidan yoki urug‘idan ekib yetishtirish tavsiya qilinadi. Bosh piyoz og‘irligi 140-160 g, Hosildorligi urug‘idan ekilganda 45-50 t/ga, tayyor ko‘chatidan ekib yetishtirilganda 75-85 t/ga, o‘rtacha o‘suv davri 120-130 kun.

O‘simlik tipi piyozlilar, ko‘chat balandligi 37-40 sm, barg yuzasining shakli naysimon, barg rangi momiqsimon qoplamli yashil, barg yuzasi silliq. bosh piyozni shakli yumoloq, biroz keng teskari-tuxumsimon, bosh piyozning ko‘ndalang kesim shakli yumoloq, bosh piyozni g‘ovakligi mavjud emas, bosh piyozni rangi to‘q jigarrang qizil.

1-Rasm. Bosh piyozning yangi Qizil nur navining bosh piyozini ko‘rinishi.

1-jadval

Yangi yaratilgan bosh piyozning biokimyoviy tarkibi (2024 y.y.)

Nav	Bosh piyozning biokimyoviy tarkibi (100 g hul vazniga nisbatan, % da va milligramm hisobida)			
	Qand, %	Quruq modda, %	Askorbin kislotasi, mg	Nitratlar, mg
Qizil nur	5,9	7,8	13,7	144

Bosh piyozning Qizil nur navida qand miqdori 5,9 foiz, quruq modda miqdori 7,8 foiz, askorbin kislotasi 13,7 mg va nitratlar miqdori 144 mg bo'lganligini ko'rsatdi.

2-jadval.

Bosh piyozning Qizil nur navini biomorfologik belgilari

t/r	Belgilar	Ifodalanish darajasi
1.	O'simlik: soxta poyada barglar soni	O'rtacha miqdor
2.	Barglar: holati	Tikdan yarim tikgacha
3.	Barglar: mum qoplamasi	O'rtacha
4.	Barglar: yashil rang	O'rtacha intensivlik
5.	Barg: tepasining egilishi	O'rtacha
6.	Faqat piyoz navlari uchun: barg: uzunligi	O'rtacha uzunlikda
7.	Faqat piyoz navlari uchun: barg: diametri	O'rtacha
8.	Faqat piyoz navlari uchun: soxta ildiz: uzunligi (yeng uzun yashil barkkacha)	O'rta uzunlikda
9.	Faqat piyoz navlari uchun: soxta ildiz: diametri (poyaning o'rta nuxtasida)	O'rtacha
10.	Faqat piyoz navlari uchun: Piyoz: hajmi	O'rta o'lchamli
11.	Faqat piyoz navlari uchun: Piyoz: balandligi	O'rta balandlikda
12.	Faqat piyoz navlari uchun: piyoz: balandlik va diametr nisbati	Katta
13.	Piyoz boshi / piyoz: maksimal diametri joylashuvi	O'rtasida
14.	Piyoz boshi / piyoz: bo'yin kengligi	Tor
15.	Piyoz boshi / piyoz: shakli (bo'ylama qismida)	Dumaloq
16.	Faqat piyoz navlari uchun: piyoz: uch shakli	Dumaloq
17.	Piyoz boshi / piyoz: asosiy shakli	Dumaloq
18.	Piyoz boshi / piyoz: o'rim - yig'imdan keyin qurup po'stlarning yopishishi	O'rtacha
19.	Piyoz boshi / piyoz: quruq po'sti qalinligi	O'rtacha qalin
20.	Piyoz boshi / piyoz: quruq po'stlarning asosiy	Jigarrang

	rangi	
21.	Piyozi boshi / piyoz: quruq po'stlarning asosiy rangining intensivligi	O'rtacha intensivlik
22.	Piyozi boshi / piyoz: quruq po'stirangining soyasi (asosiy rangda tashqari)	Qizg'ish
23.	Piyozi boshi/piyoz: xalqadagi epidermasining ranglanishi	Qizg'ish ochjigarrang
24.	Piyozi boshi / piyoz: unishi	Past
25.	Piyozi boshi / piyoz: quruq moddalar tarkibi	O'rtacha
26.	Faqat piyoz navlari uchun: bahor yekish paytida strelkovani tendensiyasi	Kuchsiz
27.	Faqat piyoz navlari uchun: bahorda ekish paytida nomir otishning boshlanish vaqti	O'rtacha
28.	Faqat piyoz navlari uchun: kuzda ekish paytida tomir otishga moyinlik	O'rtacha
29.	Faqat piyoz navlari uchun: kuzgi ekish paytida tortish ishning boshlanish vaqti	O'rtacha
30.	Faqat piyoz navlari uchun: kuzgi ekish paytida hosilni pishib yetish vaqti (barglar o'simliklarning 80 foiziga tushgan)	O'rtacha
31.	Faqat piyoz navlari uchun: bahorgi ekish paytida hosilni pishib yetish vaqti	O'rtacha
32.	Saqlash paytida unib chiqish vaqti	O'rtacha
33.	Erkaklanib ketishi	Kuchsiz ifodalangan

Xulosalar

Yangi yaratilgan "Qizil nur" navda ertapisharlik xususiyati ham ko'zatildi. Jumladan o'rtacha o'suv davri 120-130 kun, Hosildorligi urug'idan ekilganda 45-50 t/ga, tayyor ko'chatidan ekib yetishtirilganda 75-85 t/ga, tovarbop hosil miqdori esa o'rtacha gektariga 43-47 yoki ko'chatidan ekilganda 74-82 tonna gektaridan hosil olindi.

Bosh piyozning yangi "Qizil nur" navi O'zbekiston va Qoraqalpog'iston Respublikasi hududlarida ekish uchun rasman tavsiya etildi va Qishloq xo'jalik ekinlari Davlat reestriga kiritildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Аутко, А.А., Купренко, Н.П. Состояние и перспективы производства лука репчатого в Республике Беларусь // Белорус. с. х. № 2, 2011 – С.10-11.

2. Azimov B.J., Azimov B.B. “Sabzavotchilik, polizchlik va kartoshkachilikda tajribalar o‘tkazish metodikasi”.-T. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2002 y, 180-198 B.
3. Белик В.Ф.Методика опытного дела в овощеводстве и бахчеводстве. // М.: Колос, 1992 – С.34.
4. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. // М., «Колос». 1973.